

ל אליה: ויאמר משה לפני יהוה הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי

פרעה:

א ויאמר יהוה אל-משה ראה נתתיך אלהים לפרעה ואהרן אחיך יהיה

ב וביאך: אתה תדבר את כל-אשר אצוה ואהרן אחיך ידבר אל-פרעה

עמך: ל. נאמר משה קדם
ז. הא אצא בקיר ממלל.
ואיכדין. קפיל מני פרעה:
א. נאמר יי למשה, חזו.
דמניתך רב לפרעה.
ואהרן אחיך יהי
מתורגמןך: ב. אף
קמליל. ית כל דאפקדנך. ואהרן אחיך ימליל עם פרעה.

1

רש"ג אמר משה לפניו הן אני ערל שפתים "אלתיג אלפם".
ז (א) אלהים לפרעה, ארון בענין פרעה. נביאך. תורגמןך.
(ב) אתה תדבר את, אתה תדבר עם אהרן את כל אשר אצוה והוא ידבר עם פרעה לשלח.

5 שאין זה סירוב חדש של משה אלא חזר הכתוב על מה שאמר אז בתחלה כדי להמשיך את הענין. 6 ראה ה' 4. 7 לפנינו "אסתאדא" וכמ"ש. ודומה לתרגום אונקלוס י"ב. אבל נראה שרכינו ביארו בפירושו הארוך באופן אחר. וז"ל ר"א בן רמב"ם: אלהים תרגמו אונקלוס רב. וקבלתי מאבא מרי ז"ל כעל פה וראיתי בפירושו אבי אבא ז"ל ובפירושו רבינו סעדיה כמבואר בפירושו הארוך דברים שענינם 'אלהים' שם משותף למלאכים וחולתם והכונה בו כאן מלאך כלומר אני לא אודיע לאהרן וזולתו מן הנביאים אלא על ידי מלאך אמצעי ביני ובינו. ואתה דבורי אליך בלי אמצעי פה אל פה. והנה אתה הוא המלאך שביני ובין אהרן והוא יהיה נביאך. כלומר שאהרן תודיעו בשמי את אשר יאמר. והנה זה ממבחר הפירושים... ולפי זה יהיו כל השומעים דבר משה ושליחותו אליהם בשאר המצות כדרכת נביאים כלומר בזה ששמעו הדבור מפי משה. וכבר העיר על כך רבינו סעדיה ז"ל חולתו.

ז (א) נתתיך אלהים לפרעה, שופט ורודה, לרדותו במכות ויסורין. יהיה נביאך, כתרוממו: יהי מתורגמןך. וכן כל לשון נבואה: אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות, והוא מגזרת ניב שפתים (ישעיה נז יט), ינוב חכמה (משלי י לא), ויכל מהתנכות דשמואל (ש"א י יג) [ובלעז קורין לו פרידיכי"ר]²⁵.
(ב) אתה תדבר, פעם אחת כל שליחות ושליחות כפי²⁶ ששמעתו מפי, ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה.
[25] כד"ר ליהא. *25 [ראה רמב"ע פי הארוך]. 26 כד"ר: לפי.

רשב"ם (ל) ויאמר (ה') [משה], זהו ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (לעיל פסוק יב), השיבו השם, ראה נתתיך אלהים לפרעה (להלן ז א).

(ל) ואיך ישמע אלי פרעה, פרשה זו היא פרשה של מעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו' (פסוק יב), אבל למעלה קיצר דבריו עד שפירש אלה ראשי בית אבותם (פסוק יד) לדעת מי הם משה ואהרן בדברם אל פרעה.
ז (א) נביאך, דברן תחתיך.
(ב) ושלח, שיאמר לו אהרן שישלח את בני ישראל מארצו.

ז (א) ויאמר, טעם ראה, שעשיתי לך מעלה גדולה שתהיה נחשב בעיני פרעה כמעלת מלאך, וזהו אלהים⁶³, והוא מדבר אל הנביא, והנביא מדבר אל אנשי דורו. והאומרים⁶⁴ כי נביא מגזרת ניב שפתים (ישעיה נז יט), איננו נכון, כי שרש ניב מהשניים, לפי דעת חכמי צרפת⁶⁵ ומעלומי העין לפי דעת חכמי ספרד⁶⁶. ושרש נביא שלש אותיות. והעד, נביאים (כמד' יא כט), ויתנבאו (שם שם כה), כי האל"ף שרש. ועוד, כי ניב שפתים, כמו פרי, כי הוא מגזרת תנוכה (ישעיה כז ו), עוד ינובון בשיבה (תה' צב טו). והעד הנאמן, וניבו נבזה אכלו (מלאכי א יב)⁶⁷; ועוד מה טעם השב אשת האיש כי נביא הוא (ברא' כ ז), אם פירושו דברן הוא, רק פירושו הוא נביא שאגלה לו סודי כדרך כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים (עמוס ג ז), והוא מתענג עלי⁶⁸, ע"כ ויתפלל בעדך וחיה (ברא' כ ז).

חזקוני (ל) ואיך ישמע אלי פרעה, פרשה זו היא עצמה של מעלה: הן בני ישראל לא שמעו אלי (פסוק יב), אלא למעלה קצר בדבריו עד שפירש לך: אלה ראשי בית אבותם (פסוק יד). לדעת מי הם משה ואהרן המדברים²², ואח"כ חוזר ושונה אותם כדי לכתוב הצווי והדברים על הסדר, ולחבר: ואהרן אחיך יהיה נביאך (להלן ז א). אל: הן אני ערל שפתים.
22 ע"כ ברשב"ם.

(ב) אתה תדבר, אל אהרן. את כל אשר אצוה. ואהרן אחיך ידבר
63 שהרי מלאך נקרא גם אלהים כשם שולחו. 64 רש"י. 65 הקוראים לגזרת ע"ז שניים. אחר שרק שתי אותיות קיימות למעשה. 66 שעה"פ שהיא ו"י או יו"ד נעלמת. 67 אכלו הוא פירוש ל"וניבו". 68 נביא הוא מי שה' מגלה לו סודותיו והוא מתענג על קרבחו לה: ואהבתו.

ספורנו שידבר אל פרעה, והוא השיב שלא ישמעו אליו, הנה אחר שצוה אותו ואת אהרן לשרים על ישראל ועל פרעה, כאשר הזכיר¹⁸, ביאר שלא היה המכוון בהם שוה, אבל היה שיהיה משה אלהים לפרעה, ואהרן יהיה לו למתרגם ומליץ.

(ל) ויאמר משה הן אני ערל שפתים, יש או' כי השם אמר לו רשב"ם תחלה בא דבר (לעיל פסוק יא), וכאשר השיב, ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (שם), לא השיבו השם תשובה עד שאמר לו פעם שנית, והשיב כפעם הראשונה, אז השיב השם ראה נתתיך אלהים לפרעה (להלן ז א). והנכון שכל הפרשה היא דבקה⁷. וכן היא ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים וידבר לו אני ה', גם בא דבר, אז השיב משה⁸.
ז (א) אלהים לפרעה, כדמות מלאך. והנביא יהיה אהרן.
7 סוף פרק ו דבק לתחלת פרק ז. ראה פי הארוך. 8 ואמר הן אני ערל שפתים.

ז (ג) ואני אקשה. הנה בהיות האל חפץ בתשובת רשעים ולא במיתתם, כאמרו "חי אני, נאם ה', אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב הרשע מדרכו וחיה" (יחזק' לג יא). אמר שירכה את אותותיו ואת מופתיו, וזה להשיב את המצרים בתשובה, בהודיע להם גדלו וחסדו באותות ובמופתים, כאמרו "בעבור זאת העמדתיך, בעבור הראותך את כחי" (ט טז), ועם זה היתה הכונה שישראל יראו ויראו, כאמרו "למען שיתי אותותי אלה בקרבך, ולמען תספר" (י א). ואין ספק שלולא הכבדת הלב היה פרעה י. 18

וַיִּשְׁלַח אֶת-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ: וְאֵנִי אֶקְשֶׁה אֶת-לֵב פְּרַעֲהַ וְהִרְבִּיתִי אֶת-
 יְדֹאֲתָי וְאֶת-מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְלֹא-יִשְׁמַע אֵלֵיכֶם פְּרַעֲהַ וְנִתְתִי אֶת-יְדֵי
 בְּמִצְרָיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת-צְבָאתִי אֶת-עַמִּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
 וְאֵתִינן ית מַחַת גְּבוּרָתִי בְּמִצְרָיִם. וְאֶפִּיק ית חִילִי. ית עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.

וישלח ית בני ישראל מארצה: ג. ואני אקשה את לב פרעה: ד. ונתתי את ידי במצרים והוצאתי את עמי בני ישראל מארץ מצרים: ד. ולא יקביל מנכון פרעה.

רס"ג (ד) ונתתי את ידי במצרים, אלא עד שאתן מגפותי במצרים.
 רמב"ן ז (ג) ואני אקשה את לב פרעה, אמרו במדרש רבה⁵⁸ גלה לו שהוא עתיד לחזק את לבו בעבור לעשות בו הדין, תחת שהעבדים כעבודה קשה. ועוד שם⁵⁹ כי אני הכבדתי את לבו (להלן י א). אמר רבי יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה. אמר רבי שמעון בן לקיש יסתם פיהם של מינין, אלא אם ללצים הוא יליץ (משלי ג לד), מתרה בו פעם ראשונה ושניה ושלישית ואינו חוזר בו, והוא נועל בו דלת⁶⁰ מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא. כך פרעה הרשע כיון ששגר הקב"ה אצלו חמש פעמים⁶¹ ולא השיגח על דבריו, אמר לו הקב"ה אתה הקשית את ערפך והכבדת את לבך, הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך. והנה פירשו בשאלה אשר ישאלו הכל⁶², אם השם הקשה את לבו מה פשעו, ויש בו שני טעמים ושניהם אמת. האחד כי פרעה כרשעו אשר עשה לישראל רעות גדולות חנם⁶³ נתחייב למנוע ממנו דרכי תשובה, כאשר באו בזה פסוקים רבים בתורה ובכתובים ולפי מעשיו הראשונים נדון⁶⁴ והטעם השני⁶⁵ כי היו חצי המכות עליו בפשעו, כי לא נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה⁶⁶, וכבד פרעה את לבו⁶⁷, הנה לא רצה לשלחם לכבוד השם אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם, רך לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות לא לעשות רצון בוראו, ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבו למען ספר שמו, כענין שכתוב והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וגו' (יחזקאל לה כג). ואשר אמר קודם המכות ואני אחזק את לבו

(ג) ואני אקשה, מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות לתת לב שלם לשוב, טוב שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי, ותכירו אתם את גבורתי. וכן מדתו של הקב"ה, מביא פורענות על האומות כדי שישמעו ישראל וייראו²⁷, שנאמר: הכרתי גוים נשמו פנותם וגו', אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר (צפניה ג ו-ז). ואעפ"כ כחמש מכות הראשונות לא נאמר "ויחזק ה' את לב פרעה", אלא: ויחזק לב פרעה²⁸.
 (ד) את ידי, יד ממש, להכות בהם.
 27 יבמות טג א. 28 תנחומא וארא ג.

אל פרעה, ואעפ"י שלא נזכר אהרן בכל פעם בכוא משה אל ראבי"ע פרעה ידענו כי לעולם יחדיו באו.
 (ג) ואני אקשה, יש לשאול, אם ה' הקשה את לבו מה פשעו מה חטאתו. והתשובה, כי השם נתן חכמה לאדם ונטע בלבו שכל לקבל כח עליון, להוסיף על טובתו, או לחסר מרעתו, וזה אפרש בפ' כי תשא⁶⁹, ובפסוק מי יתן והיה לבכם זה (דברי ה' כו)⁷⁰. והנה טעם אקשה את לבו למען רבות מופתי. וישועה⁷¹ אמר, כי טעם אקשה את לבו לסבול את המכות, ולא דבר נכונה⁷².
 (ד) ונתתי את ידי, מכתו, כי ביד היא, כדרך בני אדם⁷³. וטעם צבאתי, כמו שהם המלאכים צבאות ה' בשמים, כך הם ישראל בארץ.

58 שמות רבה ה ו. 59 י"ד ד. 60 שם: לבו. 61 עיין רש"י ז, ג. שבחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק (כפת"ח) ה' את לב פרעה אלא ויחזק לב פרעה (הרש"ש). 62 ראה שמות פרקים לרמב"ם פ"ח, הל' תשובה ו ג וראבי"ע כאן. 63 כי פרעה וסיעתו מרו כבתירתם כלי הכרת וחמטו הגרים אשר היו בתוכם והעלו עליהם עול גמור (לשון הרמב"ם בשמונה פרקים, ועיין בראבי"ד ה' תשובה שם). 64 שבזמן שמונע הקב"ה התשובה מהחוטא אינו יכול לשוב, אלא ימות כרשעו שעשה בחטלה ברצונו (ה' תשובה שם). 65 כעין זה בראבי"ע פסוק ג. 66 ד"ג, כב. ח טו. 67 ח כח. ט ו.

(ג) ואני אקשה את לב פרעה, רבים תמהו ואמרו, אחר שהשם הקשה לבו, ומה פשעו ומה חטאתו, ואנשי שקול הדעת השיבו, כי פירושו, שאמץ לבו לסבול הצרות. ודעתי תדענה בפסוק מי יתן והיה לבכם זה (דברים ה כו)⁹.
 (ד) ויאמר הגאון כי נקרא השם אלהי הצבאות בעבור ישראל¹⁰. והעד, והוצאתי את צבאותי. והנכון בעיני כי הם צבאות שמים¹¹.
 9 ראה פי הארון. 10 צבאות ישראל. 11 המושל בצבאות השמים.

משלח את ישראל בלי ספק, לא על צד תשובה והכנעה לאל ספורנו יתברך, שיתנחם מהיות מורד, אף על פי שהכיר גדלו וטובו, אלא על צד היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות, כמו שהגידו עבדיו באמרם "הטרם תדע כי אבדה מצרים" (י ז), וזאת לא היתה תשובה כלל, אבל אם היה פרעה חפץ להכנע לאל יתברך, ולשוב אליו בתשובה שלימה, לא היה לו מזה שום מנוע. והנה אמר האל יתברך ואני אקשה את לב פרעה, שיתאמץ לסבול המכות ולא ישלח מיראת המכות את ישראל, "למען שיתי אותותי אלה בקרבך" (י א), שמהם יכירו גדלי וטובי וישוּבו

חזקוני ז (ג) ואני אקשה, פרש"י: כחמש מכות ראשונות לא נאמר "ויחזק ה'" אלא "ויחזק לב פרעה". ומה שכתוב במכת ברד: ויחזק לב פרעה (להלן ט לה), אף על פי שהיא מחמש מכות אחרונות, לפי שכתוב אבתריה: כי אני הכבדתי את לבו (שם י א), כלומר הכבדתי כבר במכת ברד, והרי הוא כאילו כתיב ביה "ויחזק ה'" את לב פרעה. והטעם²³ כמו שפרש"י²⁴ מאחר שלא נכנע בחמש ראשונות הקשה הקב"ה את רוחו ולבבו כחמש אחרונות, ואם היה פרעה פטרם²⁵ לישראל לא היה הקב"ה מקבלו עד שיראה גבורותיו.
 (ד) ולא ישמע אליכם פרעה, מקרא זה אינו להבא שהרי במכת בכורות שמע, אלא פי' על תחלת המכות.
 23 שבחמש מכות אחרונות כתיב ויחזק ה'. 24 עי' רש"י כאן: מאחר שהרשיע והתריס כנגדי, וברמב"ן כאן מפורש יותר טעם זה עיי"ש. 25 כן בכ"י, בס"ש: פטרוך.

חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף יח עמוד א

5

דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל. פי' ואפי' איצטריך תרוייהו הא דהכא משום מועד ואידך משום כללא דאבל, ומיהו אין לשון הגמרא מתיישב דהוה ליה למימר שמואל לטעמיה דאמר שמואל וכו', והיה נראה לומר דהאי שמואל אמר הלכה כר' יוסי בזו ובזו לישנא דגמ' הוא דמפיק ליה מאידך כללא דשמואל דאמר הלכה כדברי המיקל, וכיון דאבל הלכה כר' יוסי קים לן ודאי דכש"כ במועד דקיל בענין זה, כנ"ל.

מדקאמר שקלינהו לטופריה משמע דהיינו כדרכו, ואפי' באבל וכש"כ במועד, וקסבר דאפי' בכדרכו פליגי, ושרי ר' יוסי והלכה כמותו, ורב דאמר בגנוסטרי אסור פליג עליה דשמואל, ואע"ג דהאי כללא דהלכה כדברי המיקל באבל כולהו אמוראי מודו ביה כדמשמע בפירקין, קסבר רב שלא נחלקו ר' יוסי ור' יהודה אלא בשינוי דר' יהודה אסור אפי' בשינוי ור' יוסי מתיר, אבל בכדרכו אפי' ר' יוסי אסור, ושמעין מינה דר' יוסי אפי' תוך שבעה שרי דהאי עובדא תוך שבעה הוה, ואפשר נמי דרב לא פליג עליה דשמואל אלא שהוסיף עליו, ולישנא דרב הכי משמע טפי, ושמואל בשינוי הוא דשקלינהו, דבגנוסטרי אפי' ר' יוסי אסור כיון דסגי ליה בשינוי שלא יהא מנוול ברגל, ולפי זה הלכה כרב, אבל ללשון הראשון אין הלכה כמותו דקיל"ל הלכה כדברי המיקל באבל, אבל דעת בעלי התוספות וכן כתב רבי יצחק נ' גיאת ז"ל דלא איתמר ההוא כללא אלא בפלוגתא דתנאי אבל בפלוגתא דאמוראי הדרין לכללין דכולי תלמודא, וכיון שכן הלכה כרב באיסורי. ונטילת צפרנים זו בזו שינוי הוא וכדאמרינן לענין שבת (שבת צ"ד ב) שהנוטל צפרנים זו בזו פטור. והא דר' יוחנן לגבי מועד דשקלינהו לטופריה בשינוי יש אומרים דקסבר בגנוסטרי אסור אפי' במועד וכש"כ באבל, ורבינו אלפסי ז"ל כתב דמשום דהוה בי מדרשא הוא, והיינו דנקט תלמודא דהוה בי מדרשא לאשמעינן הא, ואין זו ראייה דלהכי נקטיה תלמודא משום דזרקינהו כדאמרינן בסמוך, ועוד הביא ראייה מדלא אמרינן נמי דש"מ בגנוסטרי אסור, וזו ראייה טובה, ויש מביאין ראייה דהא אשכחן לר' יוחנן דאמר לקמן (ב' א') הלכה כדברי המיקל באבל וכיון דאבל שרי בגנוסטרי כר' יוסי כש"כ דשרי הא במועד, ואינה ראייה דאיהו אמר לך דמודה ר' יוסי בגנוסטרי כדאמרן אליבא דרב, אבל הראייה השניה ראייה, וכן נמי מסייעי מהא דאמרינן בסמוך שבקשו לרבי ליטול צפרנים במועד והתיר להם וכיון דנקטינן לה סתם משמע אפי' בגנוסטרי, ועוד דמייתי בהדי היתר שפה וההיא ודאי בגנוסטרי, הלכך מודה ר' יוחנן לרב ושמואל באבל דאסור בגנוסטרי, אבל במועד אפי' רב ושמואל מודו דמותר כדרכו שהקלו במועד יותר מאבל.

וק"ל דהא משמע דסברא דר' יוסי ור' יהודה חדא היא באבל ובמועד, וכיון דאמרינן דפלוגתא דידהו באבל היינו בשינוי מכלל דבמועד נמי בשינוי פליגי דוקא, דהא חד לישנא איתמר בתרוייהו בברייתא, וכיון דר' יוסי אסור במועד בגנוסטרי אנן כמאן שרינן דאי כר' יהודה אפי' בשינוי אסור דהא אמרת דבהא פליגי, וכי תימא דכדרכו הוא דפליגי היכי אסור רב (ולא שמואל) גנוסטרי (רב) באבל והלא הלכה כר' יוסי המיקל באבל, לכך היה נראה דלר' יוחנן כי הדדי גינהו ובמועד נמי בעי (גנוסטרי) [שינוי] כדבעי גבי אבל לרב ושמואל דמודה ר' יוסי בגנוסטרי בשתייהו, וההיא דשפה דהתיר רבי ע"י שינוי הוה, וכן פירש רבינו יצחק ז"ל, והא דלא דייקין בדר' יוחנן דש"מ דבגנוסטרי אסור משום דהוה פשיטא להו דליכא מאן דשרי, וראוי בזה להחמיר.

שפה מזוית לזוית הנחה כל שמעכבת. לא גרס רש"י ז"ל הנחה, והרמב"ן ז"ל פירש דהכי קאמר כי השפה העליונה מותר לגלחה במועד מזוית לזוית אבל מה שאדם מניח מן הצדדין שלפניו אין לו לגלח אלא מה שמעכבת האכילה בלבד, ובא ר' אמי לחלוק ואמר שאפילו השפה אין מגלחין ממנה אלא המעכבת בלבד, ובתוספות פירשו בשם רבי' נתנאל ז"ל כי השפה התחתונה קרויה נחת מפני שהעליונה נחה עליה כמו שקורין לריחיים התחתונה שכב (ב"ב י"ז א'), ונכון הוא, ופסקו רבנן ז"ל הלכתא כר' אמי וקיל"ל נמי כרב נחמן דמאן דאנינא דעתיה כולה חשיבה כשפה המעכבת.

מתני'. ואלו מכבסין במועד. בגמ' מוכח להדיא דהני דמני תנא אין מידי אחרוני לא, מה שאין כן במשנת אלו מגלחין כדפרשי' בריש פירקין (עי' לעיל י"ז ב' ד"ה והא), וק"ל הא מנא לן לאפלוגי בינייהו, ונ"ל משום דקתני סיפא לישנא יתירה הרי אלו מותרין ושאר כל אדם אסורין, והקשו בתוספות כיון דמנינא דוקא אמאי לא קתני אבל שחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל שיהא מותר במועד דהא אניס, ואי משום אבל אין תכבוסת אסור אלא תוך ז' וכבר הפסיקו הרגל, וי"ל דכיון דלא מצוי למיתני אבל גבי גלוח כדאמרינן לעיל (י"ז ב') לא תני ליה גבי כיבוס, ועוד נ"ל דהני דשרינן במועד הוי אפי' בגיהוץ ואבל אסור בגיהוץ כל ל' יום כדלקמן (ב"ג א'), ועדיין צ"ת.

ומטפחות הספרים. רש"י ז"ל פירש של בעלי תספורת שנתלכלכה לו במועד לתשמיש אותן שהתירו לגלח, ואחרים פירשו מטפחות של כתבי הקדש וכן אמרו עליה בירושלמי אין מכבסין אותם במי רגלים אפי' בחול מפני הכבוד, ועוד כי אותן שמגלחין במועד מיעוטא גינהו עד שיהא צריך הספר לכבס מטפחותו.

גרסינן בירושלמי בגדים קטנים מותר לכבסן בחולו של מועד.

גמ' מי שאין לו אלא חלוק אחד. פי' של שאר מינין האסורין לכבס, דאילו של פשתן הנהו שרו אפילו יש לו כמה כדאיתא בסמוך.

מותר לכבסו במועד. כי כיון שלא היה לו להחליף כי מכבס ליה נמי לפני המועד היה צריך ללובשו קודם המועד והיה מתלכלך, ומזה הטעם כלי פשתן מותר לכבסן במועד למי שמתלכלכין במהרה ואפי' כבסן קודם המועד צריך לחזור ולכבסן במועד, ולפיכך אפי' היה יכול לכבסן ולא כבסן מותר לכבסן במועד.

6

נראה לי דעל פי שיטת הירושלמי נחא, דנא איכא מאן דאמר התם דברגל אסור משום הערמה, ור' חייא בר אשי מיקל כאן וכאן לגמרי ולא חייש להערמה, והיינו דקאמר בש"ס דילן לאסור בגנוסטרי, ומשום הכי תו לא חיישינן להערמה, כיון דאסור כדרכו, והשתא בתרווייהו גנוסטרי אסור, במועד כדי שלא יערים, ובאבל כדי שלא יתקשט, אבל בשפה דלא הותר אלא המעכבת האכילה לא שייך בזה לא הערמה ולא קישוט, ולהכי מותר אפילו במספרים בין באבל בין במועד, אלא דהערמה זו שאמרו בירושלמי לא ברירא לי, דלכאורה מותר בזה אפילו כוון מלאכתו, כיון דהוי כאוכל נפש, וכמו שכתבתי לעיל לענין גילוח, וי"ל דמכל מקום לכתחילה אסור לכיון מלאכתו בכה"ג. אך אכתי קשה הא דמשמע בירושלמי דבשפה נמי שייך הערמה, כדאיתא התם שפה ונטילת צפרנים אית תני תני כו', אבל נראה דלא גרסינן שפה ברישא אלא נטילת צפרנים, ורב הוא דחידש ואמר שפה כנטילת צפרנים לכל דבר.

ועתה נשוב לבאר בקצרה כל השיטות בזה, שיטת התוספות בראשית דבריהם ז"ל דבגנוסטרי אסור בין באבל בין במועד, אבל בשאר כלי באבל מותר ובמועד אסור, מהא דר' יוחנן דשקלינהו בשיניו. אח"כ הביאו דברי בעל הלכות גדולות ז"ל, ונאדו בזה מתחילת דבריהם להתיר שאר כלים, אלא ליכא התירא בין באבל בין במועד אלא בשיניו או זו בזו, אבל כל הכלים (בגנוסטרי) [כגנוסטרי] הם ואסור, והא דהתירו שפה היינו נמי על ידי שיניו, או לאחר שבעה כשיטת בעל הלכות גדולות ז"ל. ודברי הר"ף ז"ל דבמועד מותר אפילו בכלי או בגנוסטרי, והא דאמר ר' חייא בר אשי בגנוסטרי אסור היינו באבל, ולפי זה שפה לא התירו באבל כלל, כיון דאי אפשר אלא על ידי כלי. ולפי מה שהעליתי בגנוסטרי אסור בתרווייהו, ושפה מותר בתרווייהו אפילו על ידי כלי.

שוב מצאתי בתורת האדם להרמב"ן ז"ל שהביא בשם הראב"ד ז"ל לאסור שפה באבל, (ונחלקו) [ונחלק] עליו, ומסיק כמש"כ דאפי' באבל מותר אפילו במספרים, ועל כרחק צ"ל כמש"כ דשפה המעכבת לכולי עלמא שרי אפילו כדרכו, אבל מדברי הרמב"ם ז"ל (ה' י"ט פ"ז ה"כ) נראה גם כן כשיטת הראב"ד ז"ל דבאבל אסור ליטול שפה, ובמועד התיר ליטול שפה, ועיין במגיד משנה ובכסף משנה שם, ובלחם משנה הלכות אבל (פ"ה ה"ב) ובאמת דבריו ז"ל צ"ע מה שהתיר שפה בסתמא, ולא כתב דווקא המעכבת, וכן אמרו בירושלמי (פ"ג סוף ה"א) ובלבד בנוטות. וראיתי בביאורי הגאון ר"א ז"ל מוילנא (אל"ח סימן תקל"א סע"ח) שכ' ליישב על פי פ"ה הערוך בערך זוית ע"ש, וגם זה לא הבנתי, אם כן מאי קאמר רנב"י ולדידי כשפה המעכבת דמי לי, הא ר' אמי התיר לגמרי, ועוד דלא ראיתי גירסא זו בדברי ר' אמי שפה כל שהוא מעכבת, אלא אמר ר' אמי ובשפה המעכבת, על כן נראה דסבירא ליה דרנב"י פליג ואמר לדידי הכל כשפה המעכבת, והכל מותר.

והנה לפי הנ"ל אתי שפיר מה שהחמיר הרמ"א ז"ל (אל"ח סימן תקל"ב סע"א) בנטילת צפרנים לאסור בכלי, וכשיטת התוס', ובשפה התיר סתמא וזה הוא כמש"כ לעיל וכמבואר בתורת האדם דבשפה לכולי עלמא מותר אפילו בכלי, ועיין בס' תקל"א לענין שבוע שחל ט' באב בתוכו (ובמגן אברהם שם) [בט"ז סק"ג] ועיין בתורת האדם שמביא גירסת הירושלמי כמו שהיא כתובה לפנינו, ולא כמו שהבאתי לעיל, ולגירסא זו צריך לפרש דמר אית ליה דברגל מותר מפני (הכבוד) [כבוד] הרגל, ובאבל אסור דאין שם רגל, ומר אית ליה ברגל אסור משום דאיכא למיחש להערמה, ובאבל מותר דאין כאן הערמה, ונטילת צפרנים לצורך טבילת מצוה היה נראה דלכולי עלמא מותר, דהא לא שייך הערמה בזה, וכל שכן לדעת הרמב"ם ז"ל (ה' י"ט פ"ז ה"ט) דכל העולין מטומאה לטהרה מותרין אפילו בגילוח משום דאין דרך להתקשט בימי טומאה, אם כן ודאי מותר גם בנטילת צפרנים, אלא דיש מהראשונים שהחמירו גם בזה, ועיין במרדכי שהביא נוסחא אחת כשם שאסור לגלח במועד כך אסור לגלח בימי אבלו דברי ר' יהודה, ור' יוסי מתיר, ונוסחא זו לא מצאתי, וגם פלאי הוא.

תוס' ד"ה אע"ג דאית ליה תרי כו', ואפילו לתנא דידן כו', דבריהם ז"ל אינן מדוקדקים קצת, וכוונתם לפירש"י ז"ל לקמן (י"ט ע"ב ד"ה שאסור) דלא אמרינן מקצת היום ככולו ברחיצה אם חל שלישי ערב הרגל, והוא הדין אם חל שביעי ערב הרגל אסור בכיבוס ורחיצה עד הערב, והוי אנוס ומותר לגלח ברגל, לאפוקי לתוס' הר"ט שהביאו ז"ל לקמן (שם ד"ה שאסור) היה יכול לכבס ערב הרגל, ואסור לכבס ברגל, ובמקום ומיהו צ"ל והוא הדין, ועיין מהרש"א ז"ל, ולקמן יבואר יותר א"ה, אבל באמת אפילו לתוס' הר"ט ז"ל הוי מצי למיתני היתר בכיבוס אם חל שביעי בשבת ערב הרגל, וכבר כתבתי לעיל בזה.

שם גמרא, הני אין מי שאין לו אלא חלוק אחד לא, כבר כתבנו לעיל מאי דלא אמרינן בזה תנא ושייר, וכבר כתבתי דברי הריטב"א ז"ל בזה, ונראה עוד דסלקא דעתין דמתני' על כרחק מיירי באין לו אלא חלוק א', דאי לאו הכי לא הותר לכבס אפילו להני דמתני' כיון דיש לו להחליף, ור' יעקב משני ליה דמתני' מיירי דאית ליה תרי ומטנפי, ובזה בלא אונס לא התירו, דהוי ליה לכבס קודם הרגל, אבל באין לו אלא אחד אפילו פשע ולא כיבס קודם הרגל מותר לכבס ברגל, וכמו שכתבו התוס' ז"ל, ובירושלמי (פ"ג ה"ב) איתא אמר ר' יוסי בר בון ובלחוד תרי, דיהא שלח חד ולבש חד, ולא ידעתי פירושו אמאי קאי, (והא) [והיה] נראה קצת דצריך לומר ד' ריב"ב בתר הא דבגדי קטנים, דפשיט ליה דכמו שאין לו אלא חלוק אחד דמי, על זה קאמר דלא הותר אלא תרי, דיהא שלח (זוד) [חד] ולבש חד, וצ"ע, ובעל קרבן עדה לא פירש בזה כלל, ועיין בטור (אל"ח) וש"ע ס' תקל"ד.

ממל מעשה באחד שמת אחד ממנדין ולא התירו

יא אבל אם יש שם

נשיא הנשיא מתיר. וקמת מה דאמר רבי יעקב בר אחא בשם רבי בא בר ממל בשלא חזר בו. רבי יעקב בר אביי בשם רב ששת נמנו באושא שלא לנדות זקן. ואתייהא כיי דאמר ר' שמואל בשם רבי אחא זקן שאירע בו דבר אין מורידין אותו מגדולתו אלא אומרים לו [מלכס בידן] הכבוד ושב בביתך. רבי יעקב בר אביי בשם רבי אחא זקן ששכח תלמודו מחמת אונסו נוהגין בו כקדושת ארון רבי אחא ר' תנחום רבי חייה בשם רבי יוחנן זקן שנידה לצורך עצמו אפילו כהלכה אין נידויו נידוי. ביומי דר' ירמיה אתת עקא על טיברייא. שלח בעי מנרתא דכספא גבי רבי יעקב בי רבי בון שלח א"ל אדיין לא שב ירמיה מרעתו וביקש לנדותו. והוה רבי חייה בריה דרבי יצחק עטושיא יתיב תמן. א"ל שמעתי שאין מנדין זקן אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחכיריו. א"ל דכמה השקוה וכירבעם בן נבט וחכיריו עשה. ונדון אילין לאילין וחשון אילין על אילין וצרכון משתרייא אילין מן אילין. וכן מי שנשאל לחכם והותר. מה אנן קיימין אם כשנשאל קודם לרגל לא יגלח אם בשלא נשאל קודם לרגל אל יגלח אלא כי נן קיימין כשנשאל קודם לרגל ולא מצאו פתח לנדרו אלא ברגל כהדא רבי שמעון ברבי לא מצאו פתח לנדרו עד שבא אחד מזקני הגליל. ואית דאמרין רבי שמעון בן אלעזר הוה [דף יא עמוד ב] והוה נסיב ליה מן הכא ומקיים ליה הכא נסב ליה מן הכא ומקיים ליה הכא עד דאקימיה גו שימשא מפלי מאנוי. אמרון ליה אילו הויתה ידע דהדין סבא עבד לך הכין נדר הויתה אמר לון לא ושרון ליה וליה אמרין הדא מנא לך אמר לון משרת ר"מ הייתי בברחו שנים ויש אומרים מקלו של ר"מ היתה בידו והיא היתה מלמדתו דעת. תני כל אלו שאמרו מגלחין במועד מותרין לגלח בתוך שלשים יום של אבל. אית תניי תני אפור ואית תניי תני מותר אמר רב חסדא מ"ד מותר בשיש שם רגל מ"ד אסור בשאין שם רגל מתניתא פליג על רב חסדא הרי שתכפוהו אבליו זה אחר זה ה"ז מיקל בסכין ובמספרת אבל לא במספריים. ויעשה אבל השני אצל הראשון כמי שהוא אנוס ויגלח. הוי לא אתאמרת אלא מפני כבוד הרגל. ר' שמואל בר רב יצחק בעי ניחא בתוך ז' בתוך ל'. התיב ר' חנניה חברון דרבנן והא תני אלו דברים שאבל אסור בהן כל ז' אם בתוך ל' הוא אסור בתוך ז' לא כל שכן. לא איתאמרת אלא כשתכפוהו אבלים. הדא אמרה שהוא מותר א"ר מתניה מ"ד אסור כדרכו במספריים. שפם ונטילת צפורנים אית תניי תני ברגל מותר ובאבל אסור אית תניי תני ברגל אסור ובאבל מותר מ"ד ברגל מותר בשיש שם רגל ובאבל אסור בשאין שם רגל מ"ד ברגל אסור [דף יב עמוד א] בשיש שם הערמה באבל מותר בשאין שם הערמה רב חייה בר אשי בשם רב ה"ל כדברי מי שהוא מיקל כאן וכאן. ר"ש בר אבא בשם ריב"ל הלכה כדברי מי שהוא מיקל בהלכות אבל רב אמר שפם כנטילת צפורנים בכל דבר. א"ר ירמיה ובלבד בנוטות. ר' יצחק בר נחמן בשם רבי חנינא זוג בא לפני רבי בשפם ובנטילת צפורנים והתיר להם רבי. ר' סימון בשם ר' חנינה שני זוגות היו אחד מעמתן ואחד מידד עלה אחד בשפם ואחד בנטילת צפורנים והתיר להן ר'. כהדא ר' שמואל בר אבא דמכת אחתיה והוה יתיב מצמי טפרויי. סלק ר' לעזר לגביה ולא כסיתון סלק ר' נתן בר אבא לגביה וכסיתון. אמר ליה מן קומי רבי לעזר לא כסיתון ומן קומי את מכסי לון א"ל ומה את סבר דאת חביב עלי כרבי לעזר.

הלכה ב

מתני' ואלו מכבסין במועד הבא ממדינת הים ומבית השביה והיוצא מבית האסורין והמנודה שהתירו לו חכמים וכן מי שנשאל לחכם והותר מטפחות הידים ומטפחות הספרים ומטפחות הספג וכל העולין מטומאה לטהרה הרי אלו מותרין ושאר כל אדם אסורין. גמ' תני בלנרי נשים מותר לכבסן במועד היא בלנרי נשים היא בלנרי אנשים. מהו בלנרי נשים רבנן דקיסרין אמרי אנטינייא. ר' אבהו בשם ר' יוחנן מ' שאין לו אלא חלוק א' מותר לכבסו במועד א"ר יוסה בי ר' בון ובלחוד תריי דיהא שלח חד ולבש חד. בעון קומי רבי יוסה בגדי קטנים מה הן אמר לון כמי שאין לו אלא חלוק א'. בעון קומי תנינן אין קורעין ולא חולצין ולא מברין אלא קרוביו של מת. הוות מטלתיה זעירא וקריבויי בען מיעול לגביה. מהו דיתבון פלגון מן לגיו ופלגון מן לבר אמר לון ייעלון פלגון יומא דין ופלגון למחר. אמר רבי מנא הן דהוינן סברין דו מקללה חמר. תני מטפחות ספרים אין מכבסין אותן במי רגלים אבל מכבסין אותן בנתר ובורית מפני הכבוד.

הלכה ג

מתני' ואלו כותבין במועד קידושי נשים גיטין ושוברין דייתיקי ומתנה ופרוזבולין איגרות [דף יב עמוד ב] שום ואיגרות מזון שטרי חליצה ומיאונן ושטרי בירורין וגזירות ב"ד ואיגרות של רשות גמ' ואינו מיצר א"ר זעירא מכיון שנתן דעתו לגרש אינו מיצר. ושוברים אימולוגים איגרות שום שום היתומים איגרות מזון מזונות אלמנה שטרי חליצה. אלן הן שטרי חליצה תמן אמר דקרבת קודמינא ושרת סיניה מעילוי ריגליה דימינא ורקת קודמינא רוקא דמיתחזי על ארעא ואמירת [דפיס פהט] ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו. ושטרי מיאונן אלו הן שטרי מיאונן. לא רעיינא ליה לא שוינא ליה לא צבינא לאיתנסבא ליה. ושטרי בירורין ר"י אמר קומפרומיסין זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. וגזרת ב"ד אלו גיזרי דינין. ואיגרות של רשות אין שאילת שלום.

הלכה ד

מתני' אין כותבין שטרי חוב במועד אם אינו מאמינו או שאין לו מה יאכל הרי זה יכתוב אין כותבין ספרים ותפילין ומזוזות במועד ואין מגיהין אות אחת אפי' בספר העזרה רבי יהודה אומר כותב הוא אדם תפילין ומזוזות לעצמו וטווה לעצמו תכלת לציצתו. גמ' אין כותבין שטרי ארסיות וקבלנות במועד. השם שם כדרכו. ובלבד שלא ימוד ושלא ישקול ולא ימנה. ומקבלין קיבולת במועד לעשותה לאחר המועד ואין מקבלין קיבולת במועד לעשותה בתוך המועד. השם שם כדרכו ובלבד שלא ימוד ושלא ישקול ולא ימנה. אמר ר' ירמיה אם אינו מאמינו ללוה או שאין לו מה יאכל ללבלר. אמר לו ר' יוסי אם אומר את כן נמצאתה מתיר את האומנות במועד. אלא אם אינו

טור אורח חיים הלכות חול המועד סימן תקלד

9

אין מכבסין במועד והטעם כמו גילוח ואלו שמכבסין (א) הבא ממדינת הים ומבית השביה ומבית האסורין ומנודה שהתירו לו חכמים שמנודה היה אסור בתכבוסת ומי שנדר שלא לכבס ונשאל ברגל והתירו לו (ב) שכל אלו לא היה להם פנאי לכבס כדפי' לעיל גבי תגלחת ומטפחות הידים שאפילו אם כבסן קודם הרגל חוזרין ומתלכלכין ומטפחות הספרים שנותנין עליהן כשמסתפרין (ג) ואית דגרסי הספרים ומטפחות הספגנין שמסתפגין בהן כשיוצאין מבה"מ (ד) ובגדי קטנים (ה) וכל כלי פשתן (ו) מותרין לכבסן (ז) וכתב א"א הרא"ש ז"ל ולא נהיגין כך ואין להתירן ומי שאין לו אלא חלוק אחד אפילו אינו של פשתן מותר לכבסו שהוא מתלכלך מיד אף אם כבסו קודם לכן ובספר המצות קטן אסר אלא א"כ אזורו מוכיח עליו (ח) וה"ר פרץ הוסיף לאסור בכל חלוקים שלנו שאין לנו אזור מוכיח וכ"ש מי שאין לו אלא מפה אחד או סדין אחד שאין לו לכבסו דליכא הוכחה כלל וא"א הרא"ש ז"ל הביא מימרא דר' יוחנן שאין לו אלא חלוק א' וכו' ולא הביא ההיא דאזורו מוכיח עליו.

מי שיש לו כלים בבית האומן והן לצורך המועד יכול להביאם לביתו ואם אינן לצורך המועד (א) לא יביאם ואם אין לאומן מה לאכול נותן לו שכרו ומניחו אצלו ואם אינו מאמינו נוטלו ממנו ומניחו בבית הסמוך לו ואם ירא שמא יגנבו משם מפנן משם למקום הראשון המשתמר.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות חול המועד סימן תקלד

(10)

דיני כבוס בחול המועד, ובו ג' סעיפים.

סעיף א

(א) אין מכבסין במועד. (ב) ואלו שמכבסין; הבא ממדינת הים, והיוצא מבית השביה ומבית האסורין, (ג) ומנודה שהתירו לו חכמים ברגל, ומי שנדר שלא לכבס ונשאל ברגל והתירו לו, (ד) ומטפחות הידים, ומטפחות (ה) הספרים, ומטפחות (ו) הספג, (ז) ובגדי קטנים, (ח) ובעלת הכתם שנמצא במועד, <א> ומי שאין לו (ט) אלא חלוק אחד; וכולם מכבסין כדרך, אפילו בנתר ואהל (פידוש מיני טרית), (י) ובפרהסיא, על גבי הנהר. הגה: מיהו לא יכבסו רק הצריך להן, דהיינו חלוק אחד (מרדכי והגהות אשרי"י פ' אלו מגלחין); מיהו בגדי (יא) הקטנים ביותר, דהיינו אותן שמלפפים בהם ומשתינים ומציאין רעי בהם, מותר לכבס ד' וה' בפעם א', כי צריך להרבה מהם כל רגע, והא דמותר לכבס בפרהסיא היינו דוקא כשרוחץ על גב הנהר, משום דמתכבס יותר יפה על גב הנהר; אבל אם אינו כבס על גבי נהר, לא יכבסו רק בצנעה ולא בפרהסיא, כן נ"ל.

סעיף ב

כל כלי פשתן (יב) מותר לכבסו; ולא נהגו כן, (יג) והוה לי' ה דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, (יד) אי אתה רשאי להתירם בפניהם.

סעיף ג

(טו) מביאין מבית האומן {א} כלים שהם לצורך המועד, כגון כרים וכסתות וצלוחיות; אבל כלים שאינם לצורך המועד, כגון מחרישה או צמר מבית הצבע (טז) אין מביאין; ואם אין לאומן מה יאכל, (יז) נותן לו [ה] שכרו ומניחן אצלו, ואם אינו מאמינו מניחן בבית הסמוך לו, ואם חושש שמא יגנבו, מפנן לחצר אחרת אבל לא יביאם לביתו, (יח) אלא בצנעה.